

Robert Layton, *Order and Anarchy. Civil Society, Social Disorder and War*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2006, 197 p.

Antropologul englez Robert Layton (profesor la Universitatea din Durham, Anglia) oferă prin această lucrare un studiu atent și minuțios (în principal, din perspectiva antropologiei sociale și a istoriei sociale) asupra relației dintre (in)existența societății civile și (dez)ordinea socială în Europa precum și în alte arii culturale ale lumii. În accepțiunea autorului, noțiunea de „societate civilă” se aplică de o manieră generală acelei „organizări sociale ce ocupă spațiul dintre gospodărie [văzută aici ca fiind „virtual universală” în societățile umane] și stat, ce împuternicește oamenii în a-și coordona managementul resurselor și activităților” (pp. 5, 11). Printr-o asemenea abordare, Layton respinge corelația dintre dezvoltarea societății civile și capitalism (o teză susținută de Ernest Gellner, 1994), și în general orice presuposiție evoluționistă după care societatea civilă apare (doar) în anumite momente și contexte în istoria unui stat.

Astfel, societatea civilă a putut exista nu doar în statele capitaliste moderne, dar și în Evul Mediu, ca în cazul organizațiilor sătești din Elveția și Franța, cu ale lor corpuri cetățenești alese și charte de drepturi în stăpânirea pământului (p. 20). Potrivit autorului, elementul cheie, în acest sens, este „nevoia indivizilor de a investi în accesul social la resurse pentru un beneficiu pe termen lung” (p. 21). Ca atare, este vorba (în termenii filosofului englez John Locke, 1632-1704) de o „condiție umană naturală” caracterizată prin întrajutorarea oamenilor în afara unor autorități delegate, și printr-un contract ce consfințește acordul dintre ei.

Poate fi admisă vreo condiționare biologică pentru societatea civilă? Evidențe există (conform cu W. Hamilton, 1964) pentru „favorizarea prin selecție naturală” a comportamentului altruistic determinat genetic, în direcția membrilor înrudiți ai anumitor specii (fur-

nicile, albinele...) Pe această linie de interpretare, etnicitatea – ce exaltă în mod tradițional o relaționare de ordin „ancestral” și „fratern” – constituie (după Layton) o formă de „rudenie fictivă pe scară largă” (p. 68).

Mai multă relevanță în înțelegerea „naturii” societății civile este atribuită de R. Layton (într-o „abordare darwiniană a evoluției sociale”) „adecvării” (*appropriateness*) acestor cadre de organizare socială cu mediul local, și impactului pe care schimbările le au asupra lor în contexte sociale mai largi. De exemplu, cooperativele și antreprenorii în industria de brânzeturi din Franța își ajustează reciproc strategiile, coexistând oarecum asemănător unor „specii diferite în același peisaj economic” (p. 50).

Pe aceste premise – etnografice, istorice, biologice – antropologul britanic formulează chestiunea crucială a lucrării sale, și anume „de ce, dacă oamenii acordă o atât de mare importanță relațiilor sociale, ei ajung să destrame ordinea socială existentă?” Ipoteza avansată aici este că distrugerea ordinii sociale, ca efect al schimbărilor survenite în planul „adecvării” socio-economice, conduce la înlocuirea organizării sociale dominante anterior, cu alte strategii activate cu acest scop. Deși asemenea schimbări sunt foarte frecvente în societățile moderne, cu costuri suplimentare în sistemul de guvernare și cu o birocrație „mai scumpă” decât organizațiile tradiționale (p. 98), ele nu reflectă atât o „evoluție progresistă către o raționalitate completă”, cât adaptarea la diferite circumstanțe sociale. Relațiile mărunte de patronaj, ca și resurgența solidarităților bazate pe rudenie sau etnicitate, decurg nu atât, sau nu doar, din „moșteniri” tradiționale, cât (sau și) din ineficiența statului de a oferi securitate și servicii cetățenilor săi (p. 100). Revoluția franceză, ca și cea rusă, au atras, între altele, și „distrugerea încrederii colective ce a stat la baza societății civile locale”, odată cu „înlocuirea [în Franța] aservirii senioriale cu cea a noilor stăpânitori de pământuri”, și, respectiv, cu „hegemonia statului împotriva *mir*-ului tradițional” (p. 107). În plus, în țări ale Lumii a III-a (Congo, Sierra Leone,

India...) deficiențele organizării de stat fac din elemente ale societății civile (precum clanurile, organizațiile etnice și cele religioase) o amenințare, cu susținerea de reglementări alternative pentru accesul lor la resurse sau pentru managementul acestora (p. 109).

Anarhia și violența macrosocială sunt explicate prin conceptul de „schimbare catastrofică” a sistemului politic, cu pierderea încrederii în relaționarea socială (ca în cazul războaielor din Iugoslavia de după 1991). Fără a vedea (precum E. Gellner, 1994) în rudenie și etnicitate niște forme „primordiale și iraționale” de socialitate, dar nici (precum E. Hobsbawn, 1983) niște pure „invenții”, R. Layton evidențiază caracterul „flexibil” și „strategic” al acestora, în obținerea de resurse și gestionarea de conflicte (pp. 126-128). Dat fiind că etnicitatea și rudenia „depind” deopotrivă de „excludere”, ele sunt susceptibile de a „precipita violența”, după cum pot însă atrage și „încrederea și loialitatea” oamenilor în situații de anarhie, atunci când statul nu mai este credibil (pp. 135-136).

Layton combate totodată ideea lui Konrad Lorenz după care stările conflictuale sunt legate de apărarea „instinctivă” a teritoriilor, putând de aceea fi „parte a naturii umane”. De asemenea, antropologul englez se îndoiește de „cauzalitatea genetică” inferată de datele lui Napoleon Chagnon cu privire la „eficiența reproductivă” a bărbaților ucigași Yanomamö (ce au mai multe soții și mai mulți copii), din Brazilia, în comparație cu membri non-ucigași ai aceluiași trib. Pentru Layton, violența și pacea sunt elemente ale unui context social mai larg: oamenii nu sunt prin „natura” lor nici pașnici, nici violenți, ci anumite condiții (economice, ecologice...) duc la război, iar altele nu. De pildă, după evidențele de teren ale lui E.A. Smith (1988), grupurile diferite de vânători-culegători sunt interesate în a-și acorda acces reciproc în sectoare ecologice diferite, dată fiind impredictibilitatea climatului și resurselor de acolo; în schimb, predictibilitatea sezonieră în distribuirea resurselor se asociază cu uciderea transgresorilor

vânători-culegători, așa cum s-a observat pe coasta de nord-vest a Americii de Nord (Franz Boas).

Cartea lui Robert Layton este semnificativă și pentru înțelegerea și încadrarea teoretică a unor fenomene de viață socială din istoria românească și a Europei Orientale. Astfel, descrierile făcute de autori ca R. Netting (1981) și H. Rosenberg (1988) asupra unor state alpine medievale din Elveția și, respectiv, Franța (autori citați de Layton la pagina 74) în termeni de „republici în miniatură”, pot fi comparate cu relatările lui Nicolae Bethlen (1662) și Dimitrie Cantemir (probabil, 1714) despre organizarea „republicană” a comunităților muntenești de români din Mărginimea Sibiului și, respectiv, Vrancea, Tigheci, și Câmpulung. De asemenea, argumentația lui Layton despre cazuri de „slăbire a statului de către organizații de tipul societății civile, precum clanurile, grupurile etnice și cele religioase” (p. 109), poate fi ilustrată cu folos în ceea ce privește continuitatea patronajului exercitat de oierii aromâni bogăți – *celnicii* – asupra ciobanilor mai puțin avuți, dar și împotriva reprezentanților statului grec (în disputele cauzate de restricționarea transhumanței hibernale în Thessalia, cf. J.K. Campbell, 1964) și chiar în contrast cu reglementările Uniunii Europene asupra comerțului cu bunuri pastorale (cf. C. Chang, 1997).

În concluzie, izbucnirea conflictelor prin „compromiterea rețelei de relații sociale” nu poate fi corelată cu datum-uri de ordin genetic, parental, etnic etc., ci dedusă, de o manieră variabilă și contextuală, din fenomene de limitare a resurselor economice, absență sau pondere redusă a unor legături formalizate de rudenie și cooperare socială, slabă funcționare a statului etc. În asemenea situații, organismele societății civile (inclusiv cele întemeiate pe rudenie și etnicitate) contribuie la restabilirea funcționalității sociale, la ameliorarea administrării locale a resurselor, la prevenirea sau limitarea conflictelor.

Marin Constantin